

Шабашов А. В.,
к.і.н., доцент, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
м. Одеса, Україна

ТЮРКСЬКИЙ І СЛОВ'ЯНСЬКИЙ СУБСТРАТИ У МОЛДАВАН УКРАЇНСЬКОГО БУДЖАКА: ЗА МАТЕРІАЛАМИ ТЕРМІНОЛОГІЇ СПОРІДНЕНОСТІ

Проаналізовано терміни спорідненості у молдаван українського Буджака, які мають імовірно тюркське або слов'янське походження. Встановлено, що на формування східно-романських народів значний вплив зробили слов'янський і тюркський субстрати, особливо підкреслено роль середньовічних тюрко-болгар.

Ключові слова: терміни спорідненості, молдавани, тюрко-болгари, слов'янський і тюркський субстрати.

А. В. Шабашов,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
г. Одесса, Україна

ТЮРКСКИЙ И СЛАВЯНСКИЙ СУБСТРАТЫ У МОЛДАВАН УКРАИНСКОГО БУДЖАКА: ПО МАТЕРИАЛАМ ТЕРМИНОЛОГИИ РОДСТВА

Проанализировано термины родства у молдаван украинского Буджака, которые имеют предположительно тюркское или славянское происхождение. Установлено, что на формирование восточно-романских народов значительное влияние оказали славянский и тюркский субстраты, особенно подчеркнута роль средневековых тюрко-болгар.

Ключевые слова: термины родства, молдаване, тюрко-болгары, славянский и тюркский субстраты.

Andriy Shabashov,
IIMechnikov Odesa National University,
Odesa, Ukraine

TURKIC AND SLAVONIC SUBSTRATUM AMONG MOLDOVANS FROM UKRAINIAN BUDJAK: ON MATERIAL OF THE KINSHIP TERMINOLOGY

The article is founded on field materials of the author, collected in 7 Moldavian villages of the south Odessa region, as well as on analysis of the studies given problems foreign historian and linguist.

*In article are analysed kinship terms among Moldovans from Ukrainian Budjak, which have supposedly Turkic or Slavonic origin. To him author refers the lexemes: *mama* "father", *лея* "female senior relative", *бадя*, *баця*, *учу* "male senior relative", *неня* "senior relative, male or female", *неваста* "wife of the younger brother".*

*On base of the etymological analysis of these lexemes, the Author comes to conclusion about that on origin East Romanians people significant influence have rendered Slavonic and Turkic substratum, is particularly emphasized role medieval Turkic-Bulgarian. So, Turkic-Bulgarian origin of the Moldavian term kinship *бадя/бадика/бэдицэ* is motivated absence convincing Slavonic and Indo-European etymology of this term kinship; the spreading it in importance "senior brother" in non-relative languages, but territorial close from Balkan-Carpathian area: Hungarian, Gagauzian, Bulgarian, Serbian, Czech, Slovak, Moravian, Ukrainian, Romanian and Moldavian; the absence beside European folk of the kinship category, distinguishing age of Alter (senior – younger), unlike Uralic-Altaic folk, beside which principle of the relative age or slithering count of the generations for separation term kinship is one of most broadly wide-spread, as well as presence of the direct parallels in Hungarian, Komi and Moksha languages.*

This folk – Turkic-Bulgarian – created own state in Balkan-Carpathian region – I Bulgarian kingdom, as well as played observable role in Avar khanate and Hungarian kingdom, what our studies show, has played the greater role and in ethnogenesis of the folk of this region.

Remains unknown, entered in Orient-Romanian languages supposedly Turkic-Bulgarian terms kinship from language of this folk directly, or by means of Slavonic dialect.

The Author is marked chronology of these borrowing: from archaic period (mama) before borrowing last two ages (бамя, учу).

The further studies to kinship terminology and kinship terminology systems among Moldavian Budjak will allow to spilt the additional light on ethnic history and particularities of the culture this national minority of the Ukraine.

Key words: kinship terms, Moldavian, Turkic-Bulgarian, Slavonic and Turkic substratum.

В українському Буджаку – південно-західних районах Одеської області, розташованих в південній частині Пруто-Дністровського межиріччя широко представлено молдавське населення. Воно складає більшість сільського населення Ренійського району; домінує в населенні таких крупних сіл, як Озерне, Утконосівка, Комишівка, Нова Покровка Ізмаїльського району; Дмитрівка, Приозерне, Фурманівка, Червоний Яр Кілійського району; Борисівка, Глибоке Татарбунарського району; Міняйлівка, Новоселівка, Старосілля, Фараонівка Саратського району; Крутоярівка Білгород-Дністровського району; а також складає певний відсоток жителів у багатьох інших, змішаних за етнічним складом, населених пунктах регіону (особливо – в Тарутинському районі) [1; 2].

Молдавани заселяли територію сучасного українського Буджака одночасно з представниками інших народів, що складають і понині значний відсоток населення краю: болгарами, гагаузами, росіянами і українцями – в час і після російсько-турецької війни 1806-1812 рр., в результаті якої Бессарабія була приєднана до Російської імперії. Проте, на відміну від них, історія і культура молдаван Буджака залишаються практично невивченими. Відомий російський географ Л. С. Берг ще на початку минулого століття писав: «*Побут молдаван Бессарабії, до сорому нашого, майже абсолютно невідомий*» [3, с. 82]. Приблизно таке ж положення зберігається, на жаль, в усякому разі для молдаван Буджака, до теперішнього часу. Ми не знаємо, звідки і з яких причин це населення прийшло в даний край, яке його етнографічне і діалектологічне ділення, які його основні культурні особливості.

Першим досвідом вивчення термінології і системи термінів спорідненості – важливих

сторін культури будь-якого народу – молдаван українського Буджака є дослідження, що представляється тут. У статті розглядаються терміни спорідненості молдаван регіону, які імовірно були запозичені із слов'янських або тюркських мов.

Дослідження базується на основі відомостей, зібраних методом анкетування і інтерв'ювання студентами історичного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова у інформаторів-молдаван. Відомості надані вісьмома інформаторами з семи молдавських сіл: Новоселівки Саратського району (Мамалига Лідія Георгіївна, 1960 р. народж.), надалі скорочено – Новос.; Дмитрівки Кілійського району (Мамалига Ганна Степанівна) – Дмитр.; Крутоярівки Білгород-Дністровського району (Боляк Андрій Андрійович, 1988 р. народж.) – Крут.; Фурманівки Кілійського району (Ступак Олена Олександрівна, 1988 р. народж.) – Фурман.; Озерного Ізмаїльського району (Мічиняну Прокопій Петрович, 1957 р. народж.) – Озер.; Броски Ізмаїльського району (Севастьян Марина Сергіївна, 1975 р. народж.) – Брос. і два інформатори з Утконосівки Ізмаїльського району: Тудоран Андрій Іванович, 1938 р. народж. – Уткон.-1 і Рошу Аурелія Федорівна, 1992 р. народж. – Уткон.-2.

Слід сказати, що не всі опитані однаково добре знали і орієнтувалися в рідній термінології спорідненості, що відображає процес її розкладання, виходу із вживання старовинних термінів, етнолінгвістичну асиміляцію. Ці процеси, як правило, особливо активно проходять у представників молодого покоління. Слабку інформованість продемонстрували Мамалига Ганна Степанівна з Дмитрівки (її рік народження встановити не вдалося), Ступак Олена Олександрівна, 1988 р. народж. з Фурманівки і Рошу Аурелія

Федорівна, 1992 р. народж., з Утконосівки. Звернемо увагу на молодість двох останніх інформаторів. Втім, інші представники молодого покоління виявилися компетентнішими. Проте, основні терміни і особливості системи спорідненості молдаван встановити вдалося, як і вірогідні запозичення, до розгляду яких і переходимо.

1. Новос., Брос. *тата*, *тетіку*, Дмитр. *тетіку*, Фурман. *тата*, *тяту*, Брос., Уткон.-1 *тата*, Озер. *тате*, Уткон.-2 *татко* «батько», рум. *tată*, молд. кир. *татэ*. Пор.: рос. *тата*, *тятя*, укр. *тато*, *татко*, болг. *тато*, *тате*, *теті*, сrb.-хрв. *тѣта*, *тата*, словен., чes., слвц., польск., в.-луж., н.-луж. *tata*. Правда, слово носить загальноіндоєвропейський характер, наприклад, др.-інд. *tatas*, грец. *τέτα*, *τατά*, алб. *tatë* і ін. [4, с. 26]. Хоча, М. Фасмер приводить і лат. *tata* «отець, годувальник» [4, с. 26], але звичайне латинське – *pater*. Враховуючи широке розповсюдження і глибоку адаптованість терміну в східно-романських мовах, якщо він є запозиченням, то, ймовірно, дуже раннім – періоду раннього середньовіччя.

2. *леля* і зменш. форми – *леліка* і *леліца* мають значення бічної кровної родички або внутрішньої своячениці з першого висхідного покоління і – старшої – з нульового покоління, в основному, – «сестра батька і сестра матері», «старша сестра»: Новос. *леля* «сестра батька і сестра матері», *леліка* «сестра; дружина брата»; Дмитр. *леліка* «дружина брата батька і дружина брата матері»; Брос. *леля* «сестра батька і сестра матері»; Фурман. *леля*, *леліка* «старша сестра» (молодша сестра – по імені); в Озер. для старшої сестри зафіксовано три терміни: *ляля*, *нана* і *соре*; Уткон.-1 *леля* «молодша сестра батька і молодша сестра матері» (старша – *танті*), «старша сестра» (також – *леліка*, молодша сестра – *суріоара* або по імені), *леліца* «дружина старшого брата»; Уткон.-2 *леля* тільки «старша сестра» (молодша – *сора* або по імені); у Брос. *леля* «старша сестра» (молодша – *сора*); *леліца* «дружина старшого брата». У той же час, рум. *sora* «сестра», *mătușa* «тітка», згадується і рум. діал. *lele* «сестра матері», «звернення до старшої сестри і взагалі до будь-якої старшої жінки» [5, с. 90], молд. кир. *сора* «сестра», *мэтушэ*, *лелицэ* «тітка». У нас термін *метуша*, що

зустрічається в Новос. і Брос., зберіг тільки значення «дружина брата батька і дружина брата матері».

Термін відповідає болг. *леля* – в Буджаку – «сестра батька і сестра матері» [6], гаг. *лелю* те ж саме [7, с. 94-95]. Він має дві етимології – слов'янську і тюрксько-фіно-угорську. Ми схилиємося до останньої, зокрема, у зв'язку з тим, що у слов'ян ця лексема в значенні терміну спорідненості поширена тільки у деяких народів Карпато-Балканського регіону. Омонім є і в інших слов'янських мовах, але він сходиться до індоєвр. лексемі з іншим значенням – «лялька» [8, с. 479]. Спільно-слов'янський термін для позначення старшої жіночої родички – *стрийа/стрийна* (сестра матері – *уйка/вуйка*) [9, с. 38, 40; 5, с. 87; 10, с. 378 і ін.]. Останній має індоєвропейське походження. Це також доводить запозичений у слов'ян характер терміну спорідненості *леля*.

З іншого боку, цей термін спорідненості широко поширений у угро-фінських народів – мордві ерзя і мокши [11, с. 57, 59, 60, 71], естонців [8, с. 551], юганских хантів [12, с. 271-273] і у різних народів і етнічних груп Карпато-Балкан (у різних значеннях): в українців Поділля [13, с. 48] і в українців-гуцулів, окремих груп румун і молдаван, сербо-хорватів [5, с. 90], болгар [6], гагаузів [7, с. 94-95]. Тому, ми висловили гіпотезу, про те, що даний термін був принесений на Балкани тюрко-болгарами [14, с. 429], або етнічно близькими до них суварями, які, як вважається, мали значний угро-фінський субстрат або навіть були тюркизованими уграми [15, с. 93]. Розповсюдження терміну спорідненості *леля* тут приблизно співпадає з межами розселення цих ранніх тюрків Європи і з межами I Болгарського царства. Важко сказати, в який період і від кого відбулося це запозичення в молдавську мову. Або у ранне середньовіччя безпосередньо від тюрко-болгар, або пізніше – від болгар і/або українців Карпат.

3. Термін *бадя/бадіка/бедіце* застосовується для позначення старшого кровного родича (брата батька і брата матері; старшого брата), природженого свояка (чоловік сестри батька і чоловік сестри матері) і/або придбаного свояка (чоловік (старшої) сестри): Дмитр. *бадіка* «брат батька і брат матері»; разом з *няня* – «чоловік сестри батька і чоловік сестри

матері»; Озер. *бадя* «брат батька і брат матері», тут же для «брата; чоловіка сестри» зафіксовано декілька паралельних термінів: ром. *фрате*, а також *няню*, *тато*, *тате*, а терміни *бадя/учу* паралельно уживаються для чоловіка сестри батька і чоловіка сестри матері; Новос. *бадя* «брат; чоловік сестри»; Крут. *бадя* «старший брат; чоловік старшої сестри», брат «взагалі» – ром. *фрателе*, чоловік сестри батька і чоловік сестри матері позначається або ром. *унк*, або *бадя*; Фурм. *бадіка* «брат»; Уткон.-1 *няня*, *баді*, ром. *фреціор* «брат», чоловік старшої сестри – *бедіца* (молодшої – ром. *кумнат*); Уткон.-2: чоловік старшої сестри – *бедіце* або *учу* (чоловік молодшої сестри – по імені); Брос. *бадя*, *няню* «старший брат», молодший брат – *фрателі*, чоловік старшої сестри – *бедіка* (молодшої – по імені).

Цей термін, найімовірніше, має загальну етимологію з болг. *бати* «старший брат» [6], гаг. *бати/батю* те ж саме [7, с. 102], і також має і слов'янську, і тюркську етимологію. О. М. Трубачов вважав, що *бати* – похідна форма від слов. *bratrъ* «брат», що виникла шляхом дисиміляції. Пор. з чес. *bat'a* («брат, родич, друг». – Ш. А.), слвц. *bat'a*, серб. діал. *бато* з тим же значенням; у тому ж значенні зустрічається і в деяких діалектах російської мови [16, с. 21, 62]. Сюди можна додати також морав. діал. *bat'a* «дядько (і по батькові, і по матері)», рум. *bade* «старший брат», «дядько», укр. діал. з молд. *бадічка* з тим же значенням, укр. діал. (гуцул., буковин.) *бадя* «старший брат», «дядько по батькові», укр. буковин. *баде*, вок. *бадіку*, *бадічку* «старший брат», сrb.-хрв. *баћа* «пестлива назва брата» [7, с. 201].

Проте, в багатьох слов'янських мовах цей корінь виступає в значенні «батько», наприклад, рос. *батьюшка*, укр. *батько* (блр. *баця*. – Ш. А.). У зв'язку з цим, деякі вважають, що спочатку *бати* позначало «батько» і його слід зводити до індоєвр. *patēr* «батько», а потім значення перейшло від батька до старшого брата, «який в патріархально-родовому побуті слов'ян заступав звичайно місце батька, у разі його смерті» [16, с. 21, 62].

Разом з тим, розглянуті О. М. Трубачовим етимології не враховують інших, неіндоєвропейських паралелей цієї лексеми. Ще

Міклошич запропонував версію, що основа *batja* – тюркська за походженням. Мабуть, єдиною неіндоєвропейською паралеллю, яка привертала увагу фахівців, було угор. *batya* «старший брат», проте, вона була діагностована, як «очевидне слов'янське запозичення» [17, с. 265]. Ця лексема, втім, є і в інших угро-фінських мовах, що явно не мали в історичній перспективі ареальних контактів з угорською: комі *bat'* «батько», морд.-м. *патыя* – лексема не тільки дуже близька фонетично (з глухою приголосною в анлауті), але і з ідентичним значенням «старший брат і всі чоловіки старше за мене в роді батька і матері» [18, с. 348]. Деяка фонетична і семантична схожість є з чув. *тете* (низові чуваші), з близьким значенням «старший брат батька», «молодший брат батька», «старший брат», «звернення до чоловіка, що старше того, хто говорить» і *пичче* «старший брат» [19, с. 58, 60; 20, с. 75].

Враховуючи:

– відсутність переконливої слов'янської і індоєвропейської етимології цього терміну спорідненості;

– наявність прямих паралелей в угорській, комі і мокшанській мовах;

– поширеність його, як і розглянутого терміну *леля*, в значенні «старший брат» тільки в неспоріднених (або далекоспоріднених), але територіально близьких мовах Балкано-Карпатського ареалу: угорської, тюркської гагаузької, слов'янських: болгарської, сербської, чеської, словацької, моравської, української і романських: румунської і молдавської;

– відсутністю у слов'ян (окрім даних виключень) самих категорій спорідненості, що розрізняють вік альтера (старший – молодший), на відміну від урало-алтайських народів, у яких принцип відносного віку або ковзаючого рахунку поколінь для виділення термінів спорідненості є одним з найбільш фундаментальних і широко поширених, вважаємо, що термін *бати* і його фонетичні варіанти, також як і *леля*, були занесеними до Південно-Східної Європи разом з раньотюркськими (тюрко-болгарськими) племенами. Правда, можна припустити, що широке розповсюдження у слов'янських народів цього терміну пов'язане з контамінацією (накладенням) тюрксько-фіно-угорського

**batja* з вірогідним значенням «старший чоловічий родич; старший брат або молодший дядько (брат батька)» із слов'янським *батько/батюшка* «батько».

Враховуючи глибoku вкоріненість (високу адаптацію) терміну у східно-романських мовах, можна з упевненістю припустити ранній характер цього запозичення, а разом з тим і складність визначення його джерела – безпосередньо з мови азійських за походженням кочівників або через слов'янське посередництво. Враховуючи тісні контакти середньовічних східно-романських народів з угорцями в Трансільванії, не можна виключати і угорське джерело. Втім, можливо, що термін запозичувався романцями неодноразово – в різний час і з різних джерел. В усякому разі, зафіксована в Озерному явно болгарська форма *бати* – з глухою приголосною в інлауті – результат контактів в останні два сторіччя.

4. Явно пізнім запозиченням з болгарської або гагаузької (у якому він також є болгарським запозиченням) є термін *учу*, зафіксований в значенні «брат батька і брат матері» (Уткон.-2), або тільки старший з них (Уткон.-1), а також «чоловік старшої сестри» (разом з *бедице*) (Уткон.-2), «чоловік сестри батька і чоловік сестри матері» (Озер., разом з *бедіка*). Первинне його значення – «брат матері» отримало тут, як бачимо, розширювальне значення. У інших випадках, дані відносини спорідненості виражаються іншими термінами. Так, «брат батька і брат матері» може позначатися споконвічно латинським *ункю* (Новос.), розглянутим вище терміном *бадіка/бадя* (Дмитр., Озер.), описовими конструкціями: *фрателі таті* букв. «брат батька», *фрателі мамій* букв. «брат матері» (Брос.) або сучасним російським запозиченням *дядя* (Фурм.).

5. Мабуть, загальний по своїй етимології термін спорідненості *неня/няня/няню/нана*, має два архетипа – «старший кровний родич чоловічої статі» і «старша кровна родичка».

Так, *неня* – «молодший брат батька і брат матері» (Уткон.-1), *няня/няню* «брат (пере-

важно старший)» (Уткон.-1, Уткон.-2, Озер., Брос.), *няня/неня* (Уткон.-1, Дмитр.) «чоловік сестри батька і чоловік сестри матері».

Також – *няня* (Крут.), *нана* (Озер.) «старша сестра». Це, мабуть, найбільш загадковий по своєму походженню термін спорідненості в молдавській мові, зокрема тому, що в одних випадках він позначає чоловічого, а в інших – жіночого родича. Фонетично близький термін спорідненості існує і в деяких інших мовах в Південно-Східній Європі: гаг. діал. *нені* «сестра батька», «сестра матері», «сестра батька і сестра матері», *нана* «дружина старшого брата», гаг. Болг. *ніня/неня/ніне/аніне* «мати», ктат.-кипч. *нене* «мати», удм. *пепе* «мати», угор. *пепе* «старша сестра» [14, с. 429], але болг. діал. *нано* «старший брат» (поширено в етнографічній групі гребенців, розселених в Болгарії на Дунаї в районі Силістрії, а в Україні представлених в смт Вільшанка Кіровоградської області) [6]. Ймовірно, цей термін спорідненості має приблизно ту ж історію походження, що і вищерозглянутих *бадя* і *леля*.

6. Мабуть, достатньо раннім запозиченням з української мови є одиничне зустрінутий термін, для позначення дружини молодшого брата – *невеста* (Брос.) [3, с. 81].

Підводячи підсумки, можна сказати, що на формування східно-романських народів і, зокрема, їх термінології спорідненості значний вплив зробили слов'янський і тюркський субстрати. Цей вплив має глибоке історичне коріння і сходиться до часів близьких до часу формування східно-романських етносів, але воно не припинялося і значно пізніше – були виявлені запозичення, що проникли в мову молдаван Буджака, вже в останні сторіччя. Припускаємо також, що на формування різномовних народів Балкано-Карпатського регіону: румун, молдаван, угорців, слов'ян, гагаузів істотний вплив зробили середньовічні тюрко-болгари, що мали в своєму складі значний угро-фінський компонент, чия роль в історії Південно-Східної Європи до цих пір часто недооцінюється.

Список скорочень:

алб. – албанська мова, блр. – білоруська мова, болг. – болгарська мова, букв. – буквально, буковин. – буковинські говірки української мови, в.-луж. – верхньолужицька мова, угор. – угорська мова, гаг. – гагаузька мова, гаг. Болг. – говірки гагаузів Болгарії, грец. – грецька мова, гуцул. – гуцульські говірки української мови, діал. – діалектне, ст.-інд. – староіндійська мова, індоєвр. – індоєвропейські мови, лат. – латинська мова, молд.

кир. – молдавська мова в кириличній графіці, комі – комі мова, ктат.-кипч. – кипчацькі діалекти кримськотатарської мови, морав. – моравський діалект, морд.-м. – мордовсько-мокшанська мова, н.-луж. – нижньолужицька мова, польск. – польська мова, ром. – романські мови, рум. – румунська мова, рос. – російська мова, серб. – сербська мова, словц. – словацька мова, слов. – слов'янські мови, словен. – словенська мова, серб.-хрв. – сербохорватська мова, удм. – удмуртська мова, укр. – українська мова, чес. – чеська мова, чув. – чуваська мова.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Итоги Всесоюзной переписи населения 1989 года. Состав населения сельских населенных пунктов Одесской области по численности преобладающей национальности. Статистический сборник. – Т. 9. – Одесса, 1992.
2. Перегляд результатів Всеукраїнського перепису населення 2001 року Про кількість та склад населення Одеської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. [Електронний ресурс]. Режим доступа: http://ukrcensus.gov.ua/regions/reg_odes/
3. Берг Л. С. Бессарабия. Страна – Люди – Хозяйство [Текст] / Л. С. Берг. – Кишинев : Universitas, 1993. – 196 с.
4. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. В 4 т. Т. 4 (Т – ящур) [Текст] / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – 2-е изд., стер. – М. : Прогресс, 1987. – 864 с.
5. Бурячок А. А. Назви спорідненості і свояцтва в українській мові [Текст] / А. А. Бурячок. – К. : Изд-во АН УССР, 1961. – 150 с.
6. Польові матеріали автора.
7. Шабашов А. В. Гагаузы : система терминов родства и происхождение народа [Текст] / А. В. Шабашов – Одесса : Астропринт, 2002. – 740 с.
8. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. В 4 т. Т. 2 (Е – Муж) [Текст] / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – 2-е изд., стер. – М. : Прогресс, 1986. – 672 с.
9. Лавровский П. А. Коренное значение в названиях родства у славян [Текст] / П. А. Лавровский. – СПб. : Академия наук, 1867. – 118 с.
10. Крюков М. В. Типы систем родства и их историческое соотношение / М. В. Крюков // Проблемы истории докапиталистических обществ [Текст] – Кн. 1. – М. : Наука, 1968. – С. 352-383.
11. Маркелов М. Системы родства у угро-финских народностей [Текст] / М. Маркелов // Этнография. – 1928. – № 1. – С. 44-78.
12. Мартынова Е. П. Материалы по терминологии родства и свойства хантов [Текст] / Е. П. Мартынова // Алгебра родства. – 1995. – Вып. 1. – С. 268-273.
13. Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. До VI Міжнародного з'їзду славістів [Текст] / А. А. Москаленко. – Одеса : [б. в.], 1958. – 76 с.
14. Шабашов А. В. Родственные отношения: реальность и терминология [Текст] / А. В. Шабашов // Гагаузы в мире и мир гагаузов. – Гагаузы в мире. Т. 1. – Комрат–Кишинев : [б. и.], 2012. – С. 425-443.
15. Артамонов М. И. История хазар. – 2-е изд. / М. И. Артамонов. – СПб. : Изд-во «Лань», 2001. – 688 с. – (Мир культуры, истории и философии).
16. Трубачев О. Н. История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя [Текст] / О. Н. Трубачев. – М. : АН СССР, 1959. – 212 с.
17. Младенов Ст. Вероятни и мними остатъци от езика на Аспаруховите българи в новобългарската реч [Текст] / Ст. Младенов // Годишник на Софийският университет. Историко-филологически факултет. – 1920-1921. – XVII. – С. 201-287.
18. Бабушкин Р. В. Термины родства как факты генетической связи мордовского народа с другими финно-угорскими [Текст] / Р. В. Бабушкин // Этногенез мордовского народа. – Саранск : Мордов. кн. изд-во, 1965. – С. 344-358.
19. Чуваши. Этнографическое исследование в 2-х частях [Текст] – Ч. 2. Духовная культура / Под ред. М. Я. Сироткина, М. И. Иванова. – Чебоксары : Чуваш. книг. изд-во, 1970.
20. Егоров В. Г. Современный чувашский литературный язык в сравнительно-историческом освящении [Текст] / В. Г. Егоров. – Т. 1. – Чебоксары : Чуваш-книгоиздат, 1954. – 240 с.

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Верменич Я. В.*, д.і.н., проф.; *Тригуб П. М.*, д.і.н., проф.

© Шабашов А. В., 2013

Дата надходження статті до редколегії 16.03.2013